

Μ Ν Η Μ Η

Στα ίχνη της εβραϊκής κοινότητας των Τρικάλων

Η αναστήλωση της συναγωγής δίνει συνέχεια σε μια ιστορία 700 χρόνων

Του **ΣΑΚΗ ΙΩΑΝΝΙΔΗ**

Τρίκαλα, αποστολή. Περπατώντας στην κεντρική πλατεία με τον Ιάκωβο Βενουζίου, τον πρόεδρο της τοπικής εβραϊκής κοινότητας, απολαμβάνουμε τον ήλιο και την καλοκαιρία που «σκανδαλωδώς», όπως λέει, παραμένει στην περιοχή που είναι συνπλησιμένη στα χιόνια, τον βαρύ χειμώνα και τα ορμητικά νερά του Ληθαίου, του ποταμού της λήθης, η οποία κατά κάποιον τρόπο ήταν και η αφορμή της συνάντησής μας.

Περνάμε την κεντρική πεζογέφυρα, χτισμένη το 1866 από Γάλλους μηχανικούς, που συνδέει τις δύο πλευρές των Τρικάλων, την πλατεία Ρήγα Φεραίου με την κεντρική πλατεία Ηρώων Πολυτεχνείου για να μπούμε στην παλιά εμπορική καρδιά της πόλης. Ο κ. Βενουζίου μου δείχνει το πανόραμα της αγοράς και θυμάται τα παλιά εβραϊκά καταστήματα που χάθηκαν με το πέρασμα του χρόνου. Το βλέμμα του σταματάει στο βορειοδυτικό άκρο της πλατείας, εκεί όπου σήμερα βρίσκεται η πιάτσα των ταξί. «Εδώ συγκέντρωσαν οι ναζί τους 139 Εβραίους που απέμειναν στα Τρίκαλα τον Μάρτιο του '44», μας λέει. Οι Εβραίοι της Θεσσαλίας συγκεντρώθηκαν στη Λάρισα και από εκεί με τρένα οδηγήθηκαν στο Αουσβιτς και το Μπερκενάου.

Η διαδρομή

«Από τα στρατόπεδα συγκέντρωσης επέστρεψαν μόνο έξι άτομα», μας λέει ο ιστορικός Κώστας Μιχαλάκης. Συγγραφέας του βιβλίου «Η Εβραϊκή Κοινότητα Τρικάλων 1881-1940» (εκδ. Τύποις), ο κ. Μι-

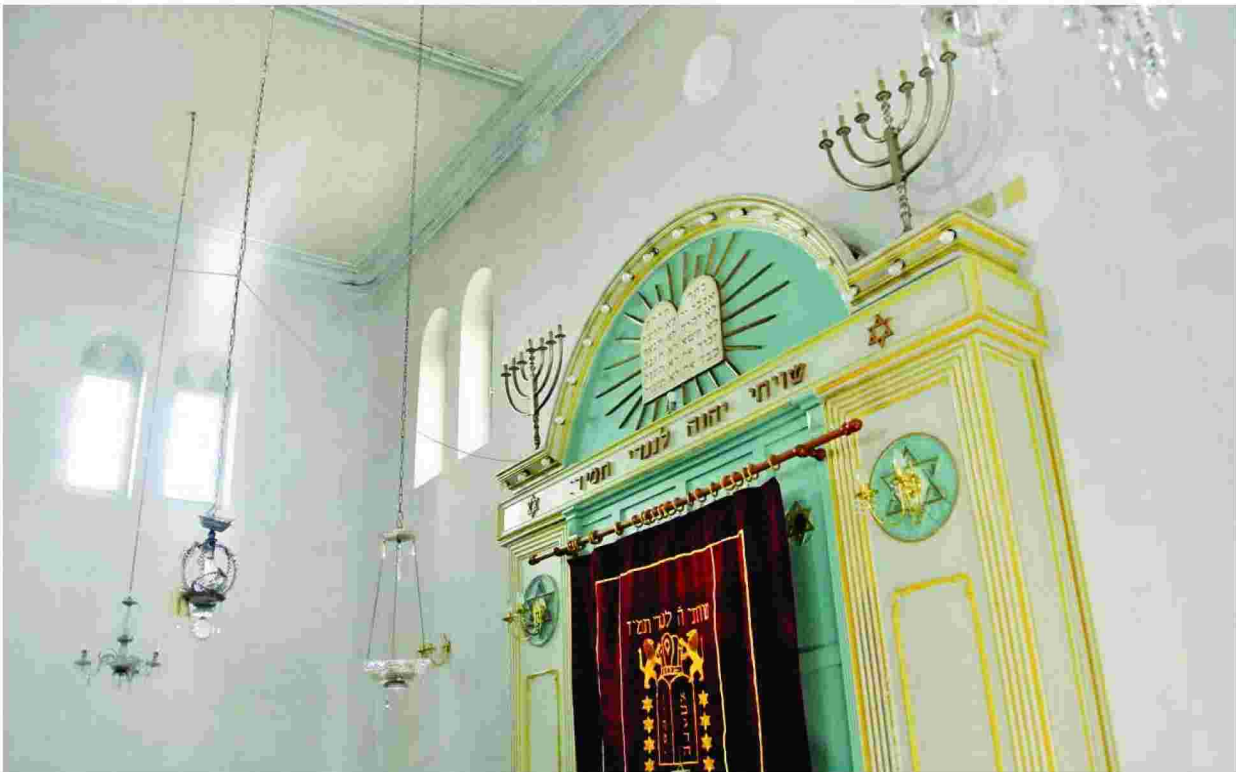
χαλάκης αναζητάει τα σκόρπια αρχεία και στοιχεία πριν από το ξέσπασμα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και με τη συνδρομή της συγγραφέως Μαρούλας Κλιάφα ανασυνθέσει την εποχή που η κοινότητα αποτελείτο από περίπου 500 μέλη και είχε σημαντική παρουσία στην οικονομική και κοινωνική ζωή του τόπου.

«Υπάρχουν τουλάχιστον 700 χρόνια αδιάλειπτης παρουσίας Εβραίων στα Τρίκαλα. Οι μισοί ήταν Ρωμانيώτες με καταγωγή από τα Ιωάννινα και οι υπόλοιποι Σεφαραδίτες, ενώ κάποια στιγμή φαίνεται πως

Η κοινότητα αριθμεί 40 μέλη, τα περισσότερα μεγάλης ηλικίας – Τα προπολεμικά αρχεία της, που έκλεισαν οι κατακτητές, παραμένουν εξαφανισμένα.

επικρατεί το σεφαραδίτικο στοιχείο. Βρίσκονταν πάντα στο πιο κεντρικό σημείο της πόλης και μαζί με τη συνοικία του Βαρουσιού θεωρούνταν οι πιο ανεπτυγμένες περιοχές των Τρικάλων και είχαν πάντα καλές σχέσεις με τους χριστιανούς», μας λέει ο κ. Μιχαλάκης.

Με ορισμένες εξαιρέσεις πλούσιων οικογενειών, που έγιναν τραπεζίτες, οι περισσότεροι ήταν μικροεμπόροι και τεχνίτες. Ορισμένες από τις εμβληματικές μορφές της κοινότητας, μας λέει ο κ. Μιχαλάκης, ήταν ο τραπεζίτης Σολομών

Η ρωμανιώτικη συναγωγή των Τρικάλων είχε μετατραπεί σε αποθήκη στην Κατοχή. Οι εργασίες αναστήλωσής της θα ξεκινήσουν την άνοιξη.

Το αρχοντικό Σιδόπουλου διασώθηκε όταν περιήλθε στην Εμπορική Τράπεζα.

Μεγίρ που είχε καλές σχέσεις με την Ορθόδοξη Εκκλησία, ο Ηλίας Κοέν που θεωρείται από τους πλουσιότερους Τρικαλινούς της εποχής και ο γιος του Χαΐμ που έγινε βουλευτής Θεσσαλονίκης, η Αλέγγρα Φελούζ μέλος του ΕΑΜ και της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ και υπέρ των μεικτών γάμων Εβραίων και χριστιανών και ο νομικός και διπλωμάτης Ασέρ Μωυσις που έπαιξε καταλυτικό ρόλο στην ίδρυση του Κεντρικού Ισραηλτικού Συμβουλίου.

Τα φαινόμενα αντισημιτισμού

στα Τρίκαλα ήταν πολύ περιορισμένα, μας λέει ο ιστορικός, κάτι που φαίνεται από τη διάσωση του μεγαλύτερου τμήματος του εβραϊκού πληθυσμού της περιοχής στην κατοχή. «Οι περισσότεροι είχαν μάθει με διάφορους τρόπους τι είχε συμβεί στη Θεσσαλονίκη και είχαν προετοιμαστεί. Πολλοί βρήκαν καταφύγιο στα χωριά που ήλεγχε το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, ενώ οι κάτοικοι των χωριών τους δέχτηκαν με μεγάλη αγάπη», μας λέει.

Με τον ίδιο τρόπο σώθηκε η οικογένεια του Ιάκωβου Βενουζίου.

Ο 76χρονος ήταν μόλις δύο ετών όταν οι γονείς του με τον αδελφό του διέφυγαν από τα Τρίκαλα τον Σεπτέμβριο του '43 αναζητώντας καταφύγιο στα ορεινά χωριά. «Στον δρόμο προς Ελάτη σταθήκαμε στη Φήκη, όπου μας προστάτευσε η οικογένεια Παπαστεργίου. Η Ελάτη όμως ήταν κατεστραμμένη, και τότε ένας πρώην χωροφύλακας που έφυγε από το Σώμα γιατί ήταν αντίθετος με τους κατακτητές μας φιλοξένησε στο σπίτι του στο χωριό Φήκη, όπου μείναμε μέχρι την απελευθέρωση. Όταν επιστρέψαμε στα Τρίκαλα, βρήκαμε το σπίτι μας κατεστραμμένο και υπό κατάληψη», μας λέει ενώ πλησιάζουμε στη συναγωγή.

Πίσω από το αρχοντικό της οικογένειας Σιδόπουλου, ένα από τα τελευταία εβραϊκά σπίτια που σώζονται αποκατεστημένα, βρίσκεται η ρωμανιώτικη συναγωγή, η μόνη από τις τρεις που επιβίωσε στο πέρασμα του χρόνου, χτισμένη στις αρχές του 20ού αιώνα. Γύρω από τις τέσσερις πανήγυρες κολώνες στο εντυπωσιακό εσωτερικό της αναπτύσσονται οι δύο άμβωνες –ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του χώρου– το ιερό, ο γυναικωνίτης, ενώ μεγάλοι πολυέλαιοι κρέμονται από το ταβάνι. Οι ρωγμές στις κολώνες, στα δάπεδα και την οροφή του κτιρίου καθιστούν επιτακτική την ανα-

στήλωσή του, η οποία έχει δημιουργηθεί σύμφωνα με τον πρόεδρο της κοινότητας. «Οι εργασίες θα συνδυαστούν με την αναδιαμόρφωση του εξωτερικού χώρου για να γίνει περισσότερο εμφανής στους επισκέπτες. Υπάρχει μεγάλο ενδιαφέρον να επισκεφθούν τη συναγωγή Εβραίοι του εξωτερικού που έρχονται στην Ελλάδα», τονίζει ο κ. Βενουζίου.

Η διάσωση

Με εξαίρεση το εβραϊκό νεκροταφείο και τη συναγωγή, τα ίχνη της εβραϊκής κοινότητας στον δημόσιο χώρο των Τρικάλων είναι ελάχιστα. Τα περισσότερα παλιά αρχοντικά, όπως της οικογένειας Κοέν που φιλοξενούσε τον Βασίλη Γεωργίου στις επισκέψεις του, καταδαφίστηκαν και τη θέση τους πήραν πολυκατοικίες. Η κοινότητα αριθμεί σήμερα μόλις 40 μέλη, τα περισσότερα μεγάλης ηλικίας. Τα αρχεία της, πριν από τον πόλεμο, που έκλεισαν οι κατακτητές παραμένουν εξαφανισμένα. Η πρόσφατη απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου Τρικκαίων για την ανέγερση ενός μνημείου ολοκαυτώματος στα Τρίκαλα και η ανάδειξη της ρωμανιώτικης συναγωγής είναι δύο σημαντικές προσπάθειες για να διασωθεί ένα κομμάτι της ιστορίας τους. Διαφορετικά, θα δικαιούσε η φήμη του Ληθαίου ποταμού.

Η επιστροφή ενός σεφαραδίτη στην πατρογονική γη

Με αφορμή το κοντσέρτο του στη Θεσσαλονίκη, ο πιανίστας Μάρει Περαχιά μιλάει για την καρμική σχέση του με την πόλη

Συνέντευξη στη **ΓΙΩΤΑ ΜΥΡΤΣΙΩΤΗ**

Μια Εβραία Θεσσαλονικιά πιανίστρια, επιζήσασα του Ολοκαυτώματος, τον μύησε στη μουσική. Η πρώτη αρραβωνιαστική του πατέρα του έπαιζε βιολί στην ορχήστρα του Αουσβιτς. Δεν επέστρεψε στη Θεσσαλονίκη. Χάθηκε μαζί με χιλιάδες συμπατριώτες της. Οι γονείς του γλίτωσαν την ανεπίτρεπτη τραγωδία διότι είχαν μεταναστεύσει στην Αμερική πριν από τον πόλεμο. Όμως και οι δύο οικογένειες έχασαν δικούς τους ανθρώπους στα στρατόπεδα του θανάτου.

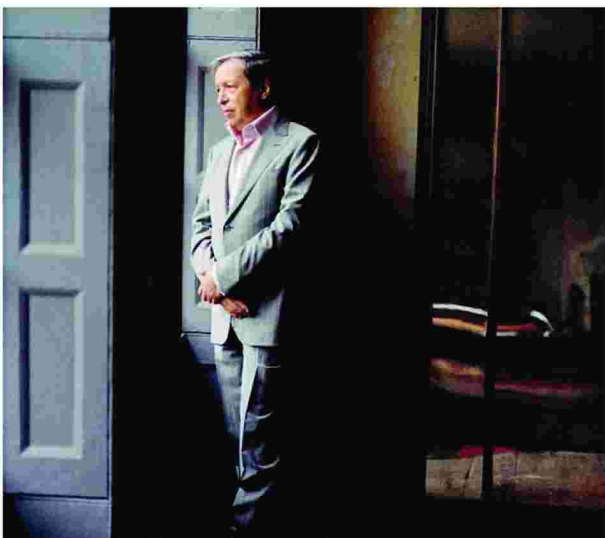
Στη μνήμη όλων αυτών επιστρέφει, δεύτερη φορά (η πρώτη πριν από 25 χρόνια), στον γενέθλιο τόπο των γονιών του, ο κορυφαίος πιανίστας και βραβευμένος με τρία βραβεία Grammy, Μάρει Περαχιά, για την επετειακή συναυλία της 28ης Ιανουαρίου - Ημέρας Μνήμης των Ελλήνων Εβραίων Μαρτύρων και Ηρώων του Ολοκαυτώματος και των 70 χρόνων από την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ που διοργανώνουν η Κρατική Ορχήστρα Θεσσαλονίκης, ο Οργανισμός Μεγάλου Μουσικής Θεσσαλονίκης και η Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης.

Ο απόγονος των μεταναστών σεφαραδιτών Θεσσαλονικίων δεν θυμάται λεπτομέρειες από τις διηγήσεις

των γονιών για πατρίδα-Θεσσαλονίκη, «τα παιδιά δεν ενδιαφέρονται και πολύ για τις ιστορίες των μεγάλων», λέει. Οι εικόνες, όμως, που έπλασε με τη φαντασία του για την πόλη των προγόνων του, τον ακολουθούν ακόμη και σήμερα. Τις περιέγραψε στην «Κ» τηλεφωνικώς από το Λονδίνο όπου ζει αλλά ταξιδεύει συχνά στις ΗΠΑ και στο Ισραήλ (κατέχει από το 2009 τη θέση του προέδρου στο Jerusalem Music Center το οποίο δημιούργησε ο διεθνούς φήμης βιολονίστας Isaac

«Η πρώτη αρραβωνιαστική του πατέρα μου ήταν θύμα του Ολοκαυτώματος. Δεν μου είχε μιλήσει ποτέ για εκείνη. Ετυχε να το διαβάσω σε ένα βιβλίο».

Stern) και σε διάφορες χώρες του κόσμου για συναυλίες. «Οι γονείς μου Φλόρα και Ντέιβιντ Περαχιά γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στη Θεσσαλονίκη. Μετανάστευσαν στην Αμερική το 1935 για οικονομικούς λόγους. Εγώ γεννήθηκα το

«Το κοινό είναι εκείνο που σε καθοδηγεί να παίζεις τα έργα διαφορετικά. Ακόμη και μέσα από τη σιωπή του διδάσκει. Είναι μια μυστήρια τελετουργία», λέει ο Μάρει Περαχιά.

1947 στη Νέα Υόρκη, όμως μέχρι τα έξι μου χρόνια, στο σπίτι μας μιλούσαμε μόνο λαντίν. Εμαθα αγγλικά όταν πήγα σχολείο. Ακούγαμε σεφαραδίτικα τραγούδια από δίσκους και από τις αναφορές εικάσχηματίζω για τη Θεσσαλονίκη την

εικόνα μιας πολυπληθούς, πολύβουης και δραστήριας πόλης. Αγαπούσαν πολύ τη Θεσσαλονίκη και οι δύο γονείς μου. Εζησαν εκεί. Δεν την έχασαν ποτέ. Είχαν αφήσει συγγενείς και φίλους. Η πρώτη αρραβωνιαστική του πατέρα μου, μια

μουσικός που έπαιζε βιολί, ήταν θύμα του Ολοκαυτώματος. Δεν μου είχε μιλήσει ποτέ για εκείνη. Ετυχε να το διαβάσω σε ένα βιβλίο».

Ο αφανισμός της εβραϊκής κοινότητας και η σιωπή εκείνα τα χρόνια για τη θρησκεία, ξεθώριασαν περιγραφές και ονόματα. Εκείνο όμως που έμεινε ανεξίτηλο στη μνήμη του ήταν ο χαραγμένος αριθμός στο χέρι της πρώτης του δασκάλας πιάνο, της Λίλι Ασασέλ. «Οφείλω την αγάπη μου για τη μουσική σε εκείνη και στον πατέρα μου που λάτρευε την όπερα και κάθε Σάββατο με πήγαινε σε συναυλίες. Είχα μια ισχυρή και καθοριστική σύνδεση με τη δασκάλα μου». Ήταν από τη Θεσσαλονίκη. Σπούδασε πιάνο στο Κρατικό Ωδείο της πόλης. Είχε εκτοπιστεί στο Αουσβιτς μαζί με χιλιάδες συμπατριώτες της. Επέζησε. Βρέθηκε στη Νέα Υόρκη. «Ήμουν 3,5-4 χρονών όταν ξεκίνησα τα μαθήματα κι εκείνος ο αριθμός στο χέρι που ακουμπούσε στα πλήκτρα με σημάδεψε».

Στην εμφάνισή της σύνθεσης βρίσκεται, κατά τη γνώμη του Περαχιά, το αποκορύφωμα της καριέρας ενός μουσικού: «Είναι σπουδαίο οι άνθρωποι να απολαμβάνουν τη μουσική σου, αλλά πιο σημαντικό είναι ο μουσικός να καταλάβει τι ένιωθε ο συνθέτης όταν έγραφε τη μουσική.

Ποια ήταν τα συναισθήματα του Μότσαρτ, του Σούπερτ ή του Μπαχ. Όσο κι αν φαίνεται περιέργο, το κοινό είναι εκείνο που σε καθοδηγεί να παίζεις τα έργα διαφορετικά. Ακόμη και μέσα από τη σιωπή του διδάσκει. Είναι μια μυστήρια τελετουργία, ένας σιωπηλός διάλογος. Το κοινό αναπροφοδοεί τον μουσικό ακόμη κι αν είναι ένας μόνο ακροατής. Κι αυτό που κερδίζεις από μια ζωντανή εκτέλεση δεν συγκρίνεται με τίποτα άλλο».

Ο Μπετόβεν

Η μουσική που συνθέτει αντανακλά περισσότερο τα συναισθήματα της θλίβερης επετείου; «Ο Μπετόβεν» απαντά. «Ήταν ο συνθέτης που κατανοούσε όσο λίγοι τον ανθρώπινο πόνο. Η μουσική του είναι λυτρωτική». Γι' αυτό ακριβώς επέλεξε το Κοντσέρτο για πιάνο και ορχήστρα αρ. 5 σε μι ύφεση μείζονα, έργο 73 (Αυτοκρατορικό) του Μπετόβεν και το διάσημο Adagietto από τη Συμφωνία αρ. 5 του Γκούσταβ Μάλερ, για τη συναυλία της Κρατικής Ορχήστρας Θεσσαλονίκης που θα διευθύνει η Ζωή Τσόκανου, στο Μέγαρο Μουσικής.

Μέγαρο Μουσικής Θεσσαλονίκης, Κυριακή 28 Ιανουαρίου 2018, 20.00, Αίθουσα Φίλων Μουσικής Μ1.

